

Spasoje Ž. Milovanović

***Izuzeti* – teatarska rapsodija o ćutanju, odgovornosti i traganju za istinom**
(Đorđe Petrović: *Izuzeti*, režija: Mia Knežević, produkcija: Narodno pozorište Sombor, 28.05.2025. Novi Sad)

U pozorišnom životu Srbije retko se srećemo sa delima koja u isto vreme duboko zadiru u stvarne društvene traume, beskompromisno ih osvetljavaju, a zatim ih na sceni i razlažu kroz pažljivo promišljeni teatarski jezik i govor, pozivajući publiku ne samo na gledanje, već i na saodgovornost. Predstava *Izuzeti*, u režiji Mie Knežević, prema tekstu Đorđa Petrovića, nastala u produkciji Narodnog pozorišta Sombor, upravo je takav primer umetničkog angažmana u najdubljem smislu.

Predstava eksplicitno anticipira svog idealnog gledaoca ne kao pasivnog konzumenta estetskog doživljaja, već kao etičkog saučesnika, svedoka i potencijalnog aktera. Njen horizont očekivanja nije definisan u okviru žanrovskih kodova niti dramaturške prepoznatljivosti, već kroz prizivanje kolektivne memorije i otvoreni poziv na suočavanje. Ona svojim mehanizmima briše granicu između pozorišta i društvene institucije i pozicionira gledaoca ne samo kao onog koji prima značenje, već kao onog koji ga dovršava, kao poslednju kariku u lancu odgovornosti.

U tom smislu, očekivanja koja predstava postavlja pred svog recipijenta nisu laka: ne poziva ga da se identifikuje sa žrtvama, niti da moralno osudi zločince. Naprotiv, ona podrazumeva idealnog gledaoca kao onoga koji je spreman da trpi neudobnost, da prihvati višeznačnost, da se odrekne uloge distanciranog posmatrača i suoči se sa sopstvenim mestom u mehanizmima tišine. Taj gledalac mora biti sposoban da čita znakove van psihološkog realizma, da prati diskontinuitet radnje, da prepozna političke kodove u svetlu, kostimu, glasu. Drugim rečima – da bude aktivan tumač.

Ovo nije pozorište koje se „daje“ publici; to je pozorište koje traži publiku spremnu na samopreispitivanje. Idealan gledalac *Izuzetih* nije onaj koji dolazi po katarzu, već onaj koji odlazi sa nemirom. U tom nemiru – u toj pukotini između očekivanog i doživljenog – započinje proces koji predstava zapravo želi da pokrene: proces društvene introspekcije kroz umetnički čin.

Predstava se bavi jednim od najstrašnijih i najkontroverznijih nerasvetljenih zločina socijalističke i postsocijalističke Srbije – krađom novorođenčadi iz porodilišta, pod izgovorom da su deca mrtvorodena. Tema koja se decenijama zadržava u marginalnim medijskim narativima i ličnim isповestima roditelja ovde se prvi put na tako kompleksan način iznosi na pozorišnu scenu, ali ne da bi bila svedena na sentimentalni registar, već da bi bila izložena kritičkoj dekonstrukciji. Predstava otvara pitanje istine, zaborava i sistemskog nasilja koje se ne završava u samom činu krađe, već traje kroz institucije koje istragu onemogućavaju i kroz društvo koje se odlučuje na zaborav.

Petrovićev tekst je strukturiran kao fragmentarna naracija u kojoj se prošlost i sadašnjost prepliću, a linije radnje se ukrštaju u gotovo trilerskom zapletu. U njegovoj osnovi nalazi se priča o Slavici, devojci kojoj je oduzeto dete po rođenju, koja potom menja identitet i postaje ugledna doktorka

Nevena. Njen sin Luka, sada tinejdžer, dospeva na operacioni sto, a jedini potencijalni donor koštane srži je Dren, usvojeni sin Danke – žene koja je zapravo nehotice usvojila ukradeno dete.

Paralelno, publici se nude monološke ispovesti drugih roditelja, evocirani fragmenti kriminalnog lanca, iskazi doktora, policajaca i posrednika. U tom narativnom tkivu likovi funkcionišu kao glasovi izgubljene istine, ali i kao samorefleksivne figure u pozorišnom eksperimentu. U predstavi publika dobija ulogu direktnog učestvovanja u ritualu otkrivanja, a granica između scene i gledališta se briše.

Režija Mie Knežević ni u jednom trenutku ne beži od odgovornosti koju ova tema nosi. Naprotiv, njena poetika se upravo i gradi oko ideje odgovornosti – estetske, etičke i političke. Knežević koristi metateatarske strategije ne kao stilsku figuru, već kao sredstvo razotkrivanja mehanizama skrivanja. U njenoj režiji nema iluzije, nema zavodljive naracije – sve je prozirno, osvetljeno, izloženo pogledu. Publika je aktivni činilac, pozvana da vidi i svedoči, a ne samo da pasivno posmatra. Knežević uspostavlja strogo kontrolisani ritam scena, u kojem se tenzija gradi ne kroz dinamiku radnje, već kroz neprestano ponavljanje – čin se ponavlja, ali značenje se menja. Gledaocu se ne dopušta da se identifikaciono opusti, već se neprestano podseća da je ono što gleda istina koju ne sme zaboraviti.

Scenografkinja Daniela Dimitrovska postavlja scenski prostor kao bolnicu – sa čekaonicom u prvom planu i zatvorenim, akustički izolovanim kancelarijom u pozadini. Taj prostor funkcionise kao alegorija sistema: javno i tajno, stvarno i skriveno, istina i zavera. Metalizirani glasovi iz kancelarije postaju metonimija institucionalne distance i bešćutnosti. Svetlosni dizajn oscilira između oštih, hladnih, fluorescentnih tonova i prigušenih, intimnih osvetljenja, čime se efektno modelira emocionalna i etička tenzija između tehnokratskog sistema i ljudske patnje.

Scenski pokret je sveden, ali precizno koreografisan – likovi se u određenim momentima izmeštaju u publiku, čime fizički narušavaju četvrti zid. Ovakav postupak stvara poziciju diskomforta: gledalac ne može ostati neutralan jer ga glumac ne "prikazuje", već ga proziva.

Kostimografkinja Biljana Grgur koristi svakodnevne, prepoznatljive kostime u funkciji socijalnog označavanja – bela uniforma doktora, civilna odeća roditelja, formalni kostimi pravosudnih i policijskih figura – ali sve bez teatralnog viška. Kostimi ne nose karakter, već instituciju, čime se dodatno podcrtava tema depersonalizacije unutar sistema.

Muzika Branka Džinovića je minimalistička, gotovo nečujna, ali prisutna kao podtekst. Njen zadatak nije da komentariše emocije, već da ih podražava iznutra, često kao jedva primetna vibracija koja upisuje nervozu i tihi, neizgovorivu tugu.

Ansambl predstave *Izuzeti* ostvaruje zapanjujuće preciznu, emocionalno svedenu, ali scenski snažnu igru, u kojoj nema mesta za patos ili glumačku demonstraciju, već samo za čisto, ogoljeno izvođenje odgovornosti. Ivana V. Jovanović kao Danka oblikuje lik žene rastrzane između ljubavi i sumnje, između materinskog instinkta i moralnog ambisa. Njena igra je kontemplativna, tiha, ali duboko uznemirujuća. Ana Rudakijević, kao Slavica/Nevena, uspeva da u isto vreme bude hladna profesionalka i ranjena majka – spoj racionalnosti i dubokog unutrašnjeg rastrojstva. Nemanja Bakić u ulozi doktora Igora donosi lik intelektualca koji pokušava da se izvuče iz sopstvenih

kompromisa, ne glumom velikih emocija, već fizičkom ranjivošću i suzdržanim tonom. Miloš Lazić kao Mitar kombinuje brutalnost i običnost u liku koji najviše boli jer je najrealniji – on nije karikatura zla, već njegov svakodnevni oblik: arhetipski "mali čovek zla". Ninoslav Đorđević, u ulozi amoralnog doktora Gorana, zrači zastrašujućom hladnoćom. Njegova gestika i glasovna ravnodušnost su simptom, ali i metafora: on nije čudovište, već sistem. David Tasić Daf, kao Njegovan, gradi lik systemske senke, neuhvatljivog činovnika koji nikada nije direktno kriv, ali je uvek prisutan. Njegov cinizam je precizan, gotovo minimalistički. Danica Grubački u ulozi mlade Slavice unosi nežnost i ranjivost koja razbija hladnoću predstave, podsećajući na ono što je nepovratno izgubljeno. Pomoćne uloge Dragane Šuše, Aleksandra Ristovskog, Milijane Makević Mirkov i Danice Grubački dinamično dopunjuju scensko tkivo, gradeći različite registre bola, krivice i nemoći.

Izuzeti, dakle, nije predstava u kojoj tražimo estetsko zadovoljenje, već pozorišni čin koji nas suočava sa funkcijama umetnosti u društvu koje je potiskivanje društvene i lične odgovornosti pretvorilo u način preživljavanja. Njeni likovi nisu više samo likovi, već markeri pozicija u mreži moći, njeni monolozi nisu samo tekstovi, već fragmenti izgubljenih identiteta, a njeni glumci nisu samo izvođači, već aktivisti jedne estetsko-političke pobune. *Izuzeti* su savremeni dokument etike izvedbe. Njeno značenje nije u onome što izgovara, već u onome što probuđuje - čudesni ostatak nemira, pitanja, zatečenosti. Dok god u nama traje taj ostatak, predstava ne prestaje da se događa.